

Milan Kundera: Olemisen sietämätön keveys

Ilm. 1983, suomeksi 1985, Suom. Kirsti Siraste, yhdestoista painos, WSOY 2005

Luettuani vajaan sata sivua, pidin kirjaa hieman omituisena, kevyenä rakkauskertomuksena. Luettuani koko kirjan olin hämmentynyt. Parin viikon töiden vaatiman tauon jälkeen otin kirjan uudestaan esille ja aloin katsella kohtia, jotka olin lukiessani merkinnyt. Ja kas kummaa, asioita alkoi aueta uudella tavalla. Kirjan alkuesittelyn kirjoittanut Jan Blomstedt kirjoittaa, että ”Kundera on filosofinen kirjailija, mutta filosofoinnillaan hän ei etsi totuutta vaan tarinaa”. Silti minusta suuri totuus on siinä, että elämä on ainutkertainen, samoin tekemämme päätökset: ”Meille ei ole annettu toista, kolmatta tai neljättä elämää jotta voisimme vertailla erilaisia päätöksiä”. Heti kirjan alussa Kundera pohtii Nietzschen ainaisen palautumisen ajatusta. Se antaisi valinnoille ja tapahtumille suuremman painon; ainainen palautuminen eliminoisi tapahtumista ”ohimenevyyden lieventävän asianhaaran”.

Tätä asiaa pohtii myös yksi kirjan päähenkilöistä, Tomas, joka on kymmenen vuotta aikaisemmin eronnut vaimostaan ja nyt tavannut pikkukaupungissa vieraillessaan Terezan, tarjoilijattaren. ”Ihminen ei voi koskaan tietää mitä hänen tulee haluta, sillä eläessään vain yhden elämän hän ei voi verrata sitä edellisiin tai korjailla sitä seuraavissa. Onko parempi elää Terezan kanssa vai jäädä yksin?” Eronsa jälkeen Tomas oli asettunut tyytyväisenä poikamiehen elämään: ”Hän oli pyrkinyt huolellisesti muovaamaan elämänsä sellaiseksi, ettei yksikään nainen voisi enää koskaan työntyä siihen matkalaukkuineen”. Juuri näin Tereza kuitenkin onnistuu tekemään, ja syntyy elämänpituisen omituisen rakkaustarina, johon liittyvät Tomasin lukemattomat rakastajattaret, tärkeimpänä heistä Sabina, taiteilija joka täysin hyväksyy Tomasin hellimän ”eroottisen ystävyyden” käsitteen ja elämäntavan. Sabinaan Tomas turvautuu, kun pitää löytää Terezalle työpaikka, jonka Sabina löytää erään viikkolehden kovalaboratoriosta.

Koko tarinaan kietoutuu Tsekkoslovakian poliittinen historia. Pyrkimys vapauteen, vuoden 1968 miehitys ja sen jälkeinen vainoharhaisen hallinnon aika antaa kehukset ja perustelut ihmisten omituiseen irtonaisuuteen ja käytökseen. Monet lähtevät maanpakoon, kuten Sabina, Tomas ja Tereza Sveitsiin. Kun Tereza palaa takaisin Prahaan, ei Tomaskaan voi muuta, kuin palata rakastamansa naisen perässä. ”Kommunistimaissa ei ole kansalaisten arviointia ja tarkistusta tärkeämpää herkeämätöntä yhteiskunnallista toimintaa.” Sen seurauksena Tomas menettää elämälleen suuremman merkityksen antaneen kirurgin työn, eikä voi lopulta toimia edes yleislääkärinä. Hän alkaa ansaita elantonsa ikkunanpesijänä. Nyt Tomasilla on vihdoinkin aikaa itselleen. Yksitoikkoinen työ antaa mahdollisuuden tavata uusia naisia joka päivä, kokea jatkuvasti uusia (nais)seikkailuja. Lopulta elämä Prahassa alkaa tuntua kestävämmältä ja Terezan ehdotuksesta pariskunta muuttaa maalle.

Franz, tiedemies ja vaimonsa Marie-Claude asuvat Sveitsissä. Siellä Sabina tutustuu Franzin ja he rakastuvat. Franz matkustelee Sabinan kanssa ja valehtelee vaimolleen käyvänsä kongresseissa ja luentomatkoilla. Samalla hän pohtii mitä totuudessa eläminen on. Hän on kiihdyksissään ottamastaan vapaudesta, kuin ”luokan primus, joka on päättänyt kerran elämässään pinnata koulusta”. Marie-Clauden kommentti Sabinalle tämän itse tekemästä korusta: ”Tuo koru on ruma”, laukaisee Franzissa odottamattoman reaktion. ”Marie-Clauden mistään haavoittumaton, meluisa ja kiivas hyökkävyys oli nostanut Franzin harteilta hyvyyden taakan, jota hän oli kantanut kärsivällisesti koko kaksikymmentäkolmevuotiaan avioliittonsa ajan”. Pakatessaan taas uudelle

matkalle Franz tunnustaa, että mitään kongressia ei ole, vaan hän on yhdeksän kuukauden ajan pettänyt vaimoaan toisen naisen kanssa. Hän menettää vaimonsa, joka ei menekään paniikkiin, mutta myös rakastajattarensa, joka on jo kyllästynyt samana toistuviin rutiineihin.

Franz tajuaa hämmästyksekseen, ettei olekaan onneton. ”Sabina on antanut hänelle yksin elävän miehen odottamattoman vapauden.” Hän ei lakkaa rakastamasta Sabinaa, joka on kadonnut Franzin elämästä jälkeä jättämättä: ei ole valokuvia, taideteoksia tai muita konkreettisia esineitä, joita Franz ei ole edes halunnut paljastumisen pelosta. Franz rakentaa rakkaudestaan Sabinaan kultin siinä määrin, että pitää uutta rakastajaansa, nuorta rillipäistä opiskelijatyttöä, Sabinan hänelle lähettämänä. Ja niin ”hänen maallisen ja ylimaallisen rakkautensa välillä vallitsee täydellinen rauha.” Hylättyään Franzin ja muutettuaan Pariisiin Sabina sen sijaan ei käsitä apeuttaan. Franz ei yritä löytää Sabinaa, ja siksi ”Sabinan draama ei ollut painon vaan keveyden draama. Hänen kannettavakseen ei ollut pantu taakkaa vaan olemisen sietämätön keveys.”

Kirjan mielenkiintoinen juonne on Karenin, Terezan ja Tomasin koira ja liikuttavimpia kohtia kuvaus sen kuolemasta. En ole toistaiseksi lukenut parempaa kuvausta koiran tunteista. Minulla ei ole koskaan ollut koiraa, joten en tiedä, miltä koiran menettäminen tuntuu. Tämän kirjan luettuani koen olleeni hyvin lähellä.

Paljon jää hämäräksi, kuten pohdinnat kitsch’stä, ja sen liittäminen taiteeseen, uskontoon ja politiikkaan. Kirjapiirin 6 osallistuneen jäsenen keskustelu kävi taas vilkkaana. Yhtä mieltä oltiin suomentajan (Kirsti Siraste) onnistumisesta, kirjan rikkaasta kielestä ja siitä että teos on filosofiaa, filosofista pohdiskelua mm. elämän merkityksellisyydestä. ”Einmal is keinmal”, mitä HS Viikossa (29/2023) kirjasta esseen kirjoittanut Eleonoora Riihinen nimittää kirjan motoksi, tuntuu kutistavan elämän merkityksettömäksi sekä historian että yksittäisen ihmisen kohdalla. Kirjassa sekava poliittinen tilanne, elämän sattumanvaraisuus ja ohi vilahtavat ihmissuhteet tuntuvat tukevan merkityksettömyyttä. Näiden läpi kuitenkin työntyy, kuin valokiila, Tomasin ja Terezan rakkaus – onko rakkaus lopulta elämän merkitys, tarkoitus ja päämäärä? Ainakin Tomasille se on tuonut onnen.